

wpłynięcie 26.11.18.

Dr hab. Renata Knap, prof. US

Szczecin, dn. 22.11.2018 r.

Katedra Handlu Zagranicznego
i Międzynarodowych Stosunków Ekonomicznych
Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Uniwersytet Szczeciński

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Anny Berezki

pt. *Wykorzystanie środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na kształcenie
ustawiczne w kontekście potrzeb rynku pracy*

napisanej pod kierunkiem dr hab. Barbary Kryk, prof. US

Podstawy formalne, punkt odniesienia i zakres recenzji

Podstawą opracowania niniejszej recenzji jest pismo Dziekana Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego w Szczecinie prof. dr hab. Waldemara Tarczyńskiego z dnia 12 października 2018 roku. Punktem odniesienia dla dokonanej oceny jest art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2003 Nr 65, poz. 695, z późn. zm.). Recenzja rozprawy obejmuje ocenę wyboru tematu, ocenę merytoryczną, ocenę formalną i wnioski końcowe.

Ocena wyboru tematu

Ogrom i tempo zmian zachodzących we współczesnym świecie wywołują konieczność uczenia się przez całe życie. Kształcenie ustawiczne ma szczególne znaczenie dla uczestniczenia i podejmowania różnych ról na rynku pracy. Z tego względu, w programach na rzecz zwiększenia zatrudnienia i równoważenia rynku pracy realizowanych w Polsce, a finansowanych z funduszy Unii Europejskiej (UE), wykorzystuje się różne formy kształcenia ustawicznego dla aktywizacji zawodowej.

Podjęta przez Autorkę problematyka badawcza obejmuje więc trzy bardzo ważne obszary: rozwój kształcenia ustawicznego, zapewnianie równowagi na rynku pracy, efektywne

wykorzystanie funduszy unijnych w Polsce. Każdy z nich osobno może stanowić bardzo aktualny, skomplikowany i nie w pełni rozpoznany przedmiot badań. Analiza wzajemnych powiązań i zależności między nimi jest dodatkowym wyzwaniem badawczym tak w aspekcie teoretycznym, jak praktycznym.

W tym kontekście stwierdzam, że podjęta przez Autorkę tematyka badawcza jest aktualna i bardzo ważna zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia.

Ocena merytoryczna

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska jest obszernym dziełem, liczy bowiem 358 stron. Część merytoryczna obejmuje 315 stron i składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów i wniosków końcowych.

We wstępie zawarto wszystkie wymagane elementy, w tym określenie celu pracy i przyjętą hipotezę badawczą. Głównym celem pracy jest „próba odpowiedzi na pytanie w jakim stopniu środki z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (PO KL) ma kształcenie ustawiczne przyczyniły się do równoważenia rynku pracy województwa zachodniopomorskiego?” Celem pomocniczym jest „ocena efektywności wykorzystania środków z PO KL na kształcenie ustawiczne w kontekście równoważenia badanego rynku pracy”. Autorka sformułowała następującą hipotezę badawczą: „środki z PO KL na kształcenie ustawiczne pozytywnie oddziałują na równoważenie rynku pracy”. Dla osiągnięcia celów i zweryfikowania hipotezy ustalono sześć zadań badawczych (s. 7).

Główny i pomocniczy cel pracy można uznać za sformułowane poprawnie. W kontekście głównego celu rozprawy, twierdzenie wyrażające hipotezę dysertacji jest nieco mało precyzyjne, nie zawiera bowiem określenia stopnia (skali) wpływu środków z PO KL na kształcenie ustawiczne na równoważenie badanego rynku pracy. Ze względu na konieczność zweryfikowania hipotezy, zamiast stwierdzenia „oddziałują” właściwsze wydaje się sformułowanie „oddziaływały” (w badanym okresie, w badanych powiatach).

Zasadnicza treść rozprawy została podzielona na sześć rozdziałów. Pierwsze cztery zawierają przedstawienie problematyki kształcenia ustawicznego, rynku pracy i funduszy unijnych oraz wzajemnych relacji między nimi, głównie w ujęciu teoretycznym i legislacyjnym. Dwa ostatnie rozdziały mają charakter empiryczny. Zarówno sekwencja treści, jak i zawartość merytoryczna pracy są właściwie podporządkowane jej tytułowi oraz sformułowanym celom rozprawy. Układ, kolejność rozdziałów oraz logikę wywodów oceniam pozytywnie.

W pierwszym rozdziale zaprezentowano koncepcję kształcenia ustawicznego i uwarunkowania jej rozwoju oraz założenia, cele i narzędzia jej realizacji w Unii Europejskiej. Podstawą mojej pozytywnej oceny tej części pracy są dość rozległe studia literaturowe, wyraźne sformułowanie przyjętej w pracy definicji pojęcia kształcenie ustawiczne (szczególnie wobec zaprezentowanych różnych ujęć istoty tej kategorii), a także wykazane przez Doktorantkę dobra znajomość oraz umiejętność analizy obszernej dziedziny unijnych regulacji na rzecz propagowania i wdrażania idei kształcenia ustawicznego.

W drugim rozdziale omówiono funkcjonowanie systemu kształcenia ustawicznego w Polsce. Przedstawiono przekształcenia polskiego systemu edukacji w ujęciu historycznym, a następnie scharakteryzowano współczesne regulacje prawne, instytucje i formy kształcenia permanentnego. Rozważania przeprowadzono poprawnie, nie mam uwag do tej części pracy.

Rozdział trzeci poświęcono analizie powiązań między kształceniem ustawicznym a funkcjonowaniem współczesnego rynku pracy. Przedstawiono teoretyczne aspekty funkcjonowania rynku pracy, akcentując ujęcie roli ciągłego uczenia się w prezentowanych teoriach rynku pracy. W dalszych rozważaniach wykazano przesłanki wzrostu znaczenia kształcenia ustawicznego w dostosowywaniu kwalifikacji i kompetencji pracowników do wymogów rynku pracy. Wbrew zawartym w tytule rozdziału „aspektom teoretycznym”, w treści pojawiają się też elementy empiryczne (np. analiza danych, prezentowanych w literaturze wyników badań dotyczących edukacji i popytu na pracę w Polsce), co powoduje niekiedy nieco mniejszą przejrzystość wywodów. Mam też jedną uwagę o charakterze szczegółowym, mianowicie na s. 90 wystąpił błąd w określeniu wielkości zmiany udziału (wzrost udziału z 17% do 30% to wzrost o 13 pkt proc., a nie o 13%).

W czwartym rozdziale Autorka scharakteryzowała fundusze unijne służące finansowaniu kształcenia ustawicznego i poprawie sytuacji na rynku pracy, ze szczególnym uwzględnieniem zasad i skali ich wykorzystania w Polsce (ich cele i priorytety, a także wielkość i strukturę alokacji środków finansowych). Na tym tle przedstawiła założenia polityki zatrudnienia i polityki kształcenia w Polsce, identyfikując występujące między nimi powiązania i zależności, znajdujące odzwierciedlenie w obowiązującej Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego. O zależnościach tych dobitnie świadczy również występowanie form kształcenia ustawicznego (szkolenia, staże) w stosowanych w Polsce, finansowanych z funduszy unijnych, aktywnych środkach interwencyjnych na rynku pracy, które są przedmiotem analizy w ostatniej części rozdziału. W zawartej tu prezentacji zmian efektywności form aktywizacji zawodowej należało, moim zdaniem, objaśnić wskaźniki

efektywności zatrudnieniowej i efektywności kosztowej (np. w przypisie czy objaśnieniach do tabel). Ogólna ocena rozdziału wypada pozytywnie.

Rozdział piąty rozpoczyna część empiryczną rozprawy. Zawarto w nim ogólną charakterystykę badanych powiatów oraz wyniki analizy zmian zachodzących na ich rynkach pracy w badanym okresie, obejmujące: podstawowe czynniki determinujące podaż pracy i popyt na pracę w badanym okresie, kształtowanie się wielkości i struktury bezrobocia oraz zatrudnienia, wyniki monitoringu zawodów deficytowych i nadwyżkowych oraz stosowanych form aktywizacji zarejestrowanych bezrobotnych. Na pozytywną ocenę zasługuje duży wkład pracy Autorki w zebranie oraz opracowanie obszernych i różnorodnych danych będących podstawą przeprowadzonych analiz, a także wykazana w analizach dobra znajomość omawianych zagadnień. Po lekturze rozdziału trzeciego nasuwają mi się też pewne uwagi/zastrzeżenia/pytania. Pierwsza uwaga dotyczy niezbyt precyzyjnego objaśnienia kryteriów wyboru powiatów objętych badaniami – wymieniono szereg uwzględnionych wskaźników, nie wyjaśniając, jakie ich wartości były podstawą wyboru (np. najniższe czy najwyższe spośród wszystkich powiatów województwa?). W szczególności dotyczy to powiatu koszalińskiego, który znacznie różni się (też pod względem wartości większości wskaźników) od dwóch pozostałych powiatów miejskich. Doprecyzowanie tych kwestii można było zawrzeć w podrozdziale zawierającym metodykę badań (6.1.), a cały podrozdział metodyczny należało zamieścić na początku rozdział piątego. Po drugie, w analizach strukturalnych czynników równowagi na rynku pracy nie uwzględniono zmian demograficznych, zaliczanych do ich kluczowych determinant. Zmiany te zachodzą wprawdzie w długim okresie, ale na badane lata przypada okres występowania skutków tendencji demograficznych z poprzednich dekad, w postaci np. znacznego przyspieszenia procesu starzenia się populacji, uznawanej w literaturze za czynnik zmniejszenia ilości (w ujęciu absolutnym i relatywnym) oraz pogorszenia jakości pracy dostępnej na rynku. Po trzecie, w analizie zawodów deficytowych i nadwyżkowych (ss. 222-225) Autorka powołuje się na dane zawarte w tabelach A.2 – A.7, które nie są zgodne z ich objaśnieniami pod tabelami. Wskaźnik intensywności nadwyżki/deficytu nie przyjmuje, zgodnie z objaśnieniem, wartości ujemnych. Autorka „zmodyfikowała” ten wskaźnik, obliczając go nieco inaczej niż w metodzie obowiązującej do 2015 roku, nie zmieniając jednak objaśnienia. Stąd też zapewne w treści rozdziału (i w tabelach) pojawiają się dziwnie brzmiące sformułowania typu „liczba ofert pracy wynosiła -19,52” (minus 19,52) (s. 223). Po czwarte, w analizach zawartych w podrozdziale 5.4, obejmujących efektywność poszczególnych form aktywizacji bezrobotnych w badanych powiatach, ograniczono się jedynie do efektywności zatrudnieniowej, nie podając powodów całkowitego pominięcia ich efektywności kosztowej.

Rozpatrywanie obu wskaźników łącznie daje pełniejszy obraz efektywności wykorzystania środków na finansowanie aktywizacji zawodowej.

W szóstym rozdziale przedstawiono metodykę badań, a następnie ocenę efektywności środków na kształcenie ustawiczne z PO KL w równoważeniu rynku pracy oraz ocenę i prognozę wpływu dofinansowania kształcenia ustawicznego na równoważenie rynku pracy w badanych powiatach. Podrozdział objaśniający metodykę badań został, w mojej opinii, niewłaściwie umiejscowiony, znacznie lepszym rozwiązaniem byłoby zamieszczenie go na początku rozdziału piątego. W omówieniu procesu badawczego zabrakło wyjaśnienia stosowanych przez Autorkę podstawowych pojęć, określających przedmiot badań, takich jak: „efektywność wydatkowania środków unijnych”, „prawidłowość wydatkowania środków”, „celowość realizowania projektów”. Jest to jedna z przyczyn wątpliwości co do właściwego doboru metod zastosowanych do oceny efektywności środków wydatkowanych z PO KL na kształcenie ustawiczne oraz objaśnianiu uzyskanych wyników (podr.6.3.). Szczegółowa uwaga dotyczy błędu w interpretacji współczynników korelacji, których ujemne wartości Autorka konsekwentnie określa jako „pozytywną zależność” (być może jest to wynikiem „skrótów myślowego” – pozytywne jest zjawisko ujemnej, czyli negatywnej korelacji między wydatkami z PO KL a przyrostem stopy bezrobocia). Pozytywnie oceniam podjęcie próby oceny wpływu finansowania kształcenia ustawicznego z PO KL na równoważenie rynku pracy badanych powiatów za pomocą modelu ekonometrycznego, znacznie słabiej natomiast – jej realizację (podr.6.4.). Za zbędne uznaję szczegółowe objaśnienia istoty modelowania regresyjnego (ss. 297–298), zabrakło natomiast bardziej przejrzystej prezentacji założeń i wyników modelowania w postaci tabel (zestawień wartości współczynników zmiennych, błędów standardowych, statystyk *t-studenta*, wartości *p*, wskaźników dopasowania modeli). Wobec uzyskanych wyników (w szczególności wykazanych nieistotności statystycznych) warto było podjąć próbę szerszej oceny uwarunkowań stosowania i przydatności modeli regresji w przedmiotowym badaniu. W treści rozdziału (w tym w części metodycznej) nie uzasadniono, dlaczego w ocenach efektywności wykorzystania środków na kształcenie ustawiczne oraz ocenie ich wpływu na równoważenie rynku pracy stosuje się wartość wydatków ogółem, obejmującą również wydatki na inne (niż kształcenie ustawiczne) cele.

We wnioskach końcowych zawarto podsumowanie wyników badań w efekcie realizacji postawionych zadań badawczych, odniesiono się do celów pracy i sformułowano stwierdzenia wskazujące na pozytywną weryfikację hipotezy badawczej. Niektóre wnioski, w świetle wyników przeprowadzonych badań, wydają się podlegać kwestii, co stwarza podstawę do

szerszej dyskusji na obronie pracy doktorskiej. Zakończenie pracy (wnioski końcowe) jest zbyt rozbudowane, a w konsekwencji mało syntetyczne i nieco mało przejrzyste.

Podsumowując, po rozważaniu zalet oraz słabości części teoretycznej i empirycznej pracy, moja ogólna ocena merytoryczna rozprawy jest pozytywna. Do głównych osiągnięć Doktorantki, istotnych z punktu widzenia rozwoju wiedzy na temat roli funduszy unijnych w rozwoju regionów, a w szczególności znaczenia efektywnego wykorzystania funduszy unijnych wspierających rozwój kształcenia ustawicznego w równoważeniu lokalnych rynków pracy, zaliczam:

- przedstawienie w sposób uporządkowany i usystematyzowany stanu wiedzy na temat koncepcji kształcenia ustawicznego, opracowanie zestawienia i analizy unijnych regulacji w obszarze propagowania i wdrażania idei kształcenia ustawicznego oraz funkcjonowania systemu kształcenia ustawicznego w Polsce (na podstawie szerokiej kwerendy źródłowej – bibliografia zawiera ponad 280 pozycji literatury i ponad 130 aktów prawnych, raportów i sprawozdań);
- identyfikację powiązań i współzależności między kształceniem ustawicznym a funkcjonowaniem współczesnego rynku pracy (na poziomie teoretycznym, jak i w politykach gospodarczych i społecznych UE i Polski);
- przeprowadzenie szerokiej analizy wybranych lokalnych rynków pracy w województwie zachodniopomorskim oraz stosowanych form aktywizacji bezrobotnych w badanych powiatach, w tym w szczególności finansowanych z funduszy unijnych form kształcenia ustawicznego;
- zastosowanie wielu różnorodnych metod do oceny wykorzystania środków unijnych i ich wpływu na równoważenie lokalnych rynków pracy, w tym modeli ekonometrycznych, przyczyniające się do rozwoju metod ewaluacji wykorzystania funduszy.

Ocena formalna

Rozprawa doktorska mgr Anny Berezki zawiera wymagane elementy formalne, takie jak spis treści, aneks, streszczenie w języku angielskim, bibliografię, spis rysunków, spis tabel, spis wykresów. Pod względem językowym i edytorskim praca nie budzi zastrzeżeń. Rozprawa napisana jest poprawnym i klarownym językiem, widoczna jest bardzo duża staranność w opracowaniu strony formalnej pracy. Drobnym uchybieniem, zauważonym w trakcie lektury pracy, jest zmiana rozmiaru i/lub kroju czcionki w niektórych fragmentach (por. np. ss. 55, 64, 90, 95, 135). Ogólna ocena strony formalnej pracy jest więc pozytywna.

Wnioski końcowe

Na podstawie przedstawionych ocen cząstkowych uznaję, że recenzowana rozprawa mgr Anny Berezki pt. *Wykorzystanie środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na kształcenie ustawiczne w kontekście potrzeb rynku pracy* napisana pod kierunkiem dr hab. Barbary Kryk, prof. US stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazuje wiedzę teoretyczną Autorki, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia przez Nią pracy naukowej. Na tej podstawie stwierdzam, że recenzowana rozprawa spełnia wymogi art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki.

Wnoszę zatem do Rady Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania Uniwersytetu Szczecińskiego wniosek o przyjęcie rozprawy mgr Anny Berezki jako rozprawy doktorskiej i dopuszczenie Jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Beata Krup